

Tygart, C. (1988). Public school vandalism: Toward a synthesis of theories and transition to paradigm analysis, *Adolescence*, 23 (89), s. 187-200.

Van Vilet, W. (1984). Vandalism: An assessment and agenda. In Claude Levé Leboyer (Ed.), *Vandalism: Behaviour and motivations*. Elsevier Science Publishers, NY.

Ward, C. (1973). Introduction, *Vandalism* (Ed.), s.13-22, The Architectural Press, London.

Zwier, G. ve Vaughan, G.M. (1984). Three ideological orientations in school vandalism research, *Review of Educational Research*, 54 (2), 263-292.

TÜRK POLİSİ'NDE SOSYALLEŞME VE POLİS KÜLTÜRÜ

Doç. Dr. Ali ÇAĞLAR*

Hacettepe Üniv. İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

Abstract

The main aim of this study is to investigate the socialisation process and the culture of the Turkish Police. In other words, the main research questions are 'how does the socialisation happen in the Turkish Police?', and what kind of a cultural sub-system does occur at the end of this socialisation?' To achieve the aim, in addition to the limited secondary data, non-participant observation and semi-structured interview techniques were used.

The data analysis showed that there are four different socialisation processes in the Turkish Police. These are 'the socialisation in the student period', 'socialisation at work', 'socialisation in social life' and 'socialisation by the political relationships'. Besides that the data also showed that the main cultural values of the Turkish Police can be given as follows: (a) being conservative, (b) having prejudice, (c) the image of masculinity, (d) believing that the police should be authoritarian and tough, (e) Not-knowing the police job enough, (f) taking care of each other, police friends and the people dislike the police.

Key Words: Police, Turkish Police, Socialisation, Police Culture

Giriş

Bu çalışmanın ana amacı, genel olarak, Türk Polisi'nin sosyalleşme sürecini incelemek ve Türk Polisi'nde sosyalleşmenin nasıl, hangi yollarla ve ne şekilde oluştuğunu tartışmaktır. Çünkü sosyalleşme sonucu öğrenilen iş yaşamı, iş koşulları ve uygulama biçimleri o işin başarılı bir şekilde icra edilmesi ile doğru orantılıdır.

* Bu makalenin sosyalleşme ile ilgili kısmı, '21 Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu'nda (25-27/10/2000, Ankara), kültür ile ilgili olan kısmı ise 'III Ulusal Sosyoloji Kongresi'nde (2-4 Kasım 2000, Eskişehir) bildiri olarak sunulmuştur.

** Bu çalışmanın yazılması aşamasında değerli eleştirileri ile katkı sağlayan Sn. İbrahim Cerrah, Necati Alkan ve Mete Kaan Kaynar'a teşekkür ederim.

Bu nedenle Türk Polisi'nin mesleğe ilk adımını attığı aday öğrenci aşamasından emekli olduktan sonraki aşamaya kadar ne tür bir sosyalleşme süreci ve dönemi geçirmiş olduğu inceleme kapsamına alınmıştır. Diğer bir deyişle, 'Türk Polisi'nde sosyalleşme süreci nasıl oluşmakta ve bu sosyalleşmenin sonucunda ne tür bir kültürel alt sistem (bakış açısı, inanç, kişilik değerleri, değerlendirme ve davranış biçimleri vb.) meydana gelmektedir?' sorusu, bu çalışmanın temel noktasını oluşturmuştur. Bu amaçtan hareketle, konu hakkındaki sınırlı literatür incelenmiş ve onun üzerine, değişik zamanlarda gerçekleştirilmiş birtakım gözlemler ile mülakatlar (yarı-standart mülakat)dan hareketle ilgili analizler yapılmış ve sonuçlara varılmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle, teşkilatın bir bütün olarak sosyalleşme sonucu oluşan olumlu ve olumsuz uygulamalarının bir değerlendirmesi yapılmaya ve teşkilatın, varsa, olumsuzluklardan nasıl kendini kurtarabileceği sorusunun yanıtı da verilmeye çalışılmıştır.

Özellikle Batı'da, sanayi devrimi sonucu gelişen olaylar ve yaşanan toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşüm ve değişimler, kaçınılmaz olarak polis teşkilatlarının daha organize ve modern kurumlar olarak teşekküllerini gerektirdi. Bugün yasalar çerçevesinde verilen yetki ve görevlerle yaşamın –sosyal, siyasal ve ekonomik- her aşamasında yüz yüze geldiğimiz; kimi zaman ilişkiye girmekten, karşı karşıya gelmekten çekindiğimiz, korktuğumuz ve kimi zaman ise bir kurtarıcı rolü yükleyerek bizleri koruması, yaşamımızı güvence altına alması için sığındığımız polis, bir toplumsal kurum olarak varlığını sürdürmektedir. Örgütlenme biçimi, uygulama ve çalışma sistemleri ve anlayışları farklı olmakla birlikte; ilkel insandan günümüze (bkz. Çağlar, 1999a) hemen hemen her toplumsal yaşamda varolmuş ve gelecekte dönüşümler yaşasa da varolacağı kesin gibi görünen temel örgütlenmelerin en önemlilerinden birisidir denebilir. Çünkü çıkarları çakışan ve çatışan insanların bir arada yaşamalarını olanaklı kılan yasal düzenlemelerin geçerliliğini ve uygulanırlılığını denetleyen (law enforcement), kontrol eden ve ilgili insanların bu düzenlemelere uyması, yaşamlarını bu çerçevede organize etmeleri için gerekli önlemleri almakla yükümlü bir örgüttür. Dolayısıyla polislik (policing), en azından şu aşamada, toplumsal yaşam için olamazsa olmaz bir niteliğe sahiptir denebilir (Geniş bilgi için bkz. Çağlar, 1999b). Diğer bir deyişle, biçimi, organizasyonu ve uygulamaları farklılıklar gösterebilir, zaman içerisinde önemli değişimler geçirebilir; ancak toplum yaşamından tamamen devre dışı kalması ve/veya işlevsiz bir konuma gelmesi, en azından, yakın ve orta vadede olanaklı gözükmemektedir.

Durum böyle olunca, bilimle uğraşan insanlar ile bu teşkilatların çalışanları, yöneticileri ve teşkilatlara meşruluk kazandıran yasal zemin ve politikaları oluşturmakla yükümlü yasama, yürütme ve yargı birimlerine, önemli görevler düşmektedir. O da, bu teşkilatları, toplum bireyleri tarafından en fazla kabul ve destek görebilmeleri, toplumsal yaşam açısından daha fonksiyonel olmaları ve teoride belirtilen temel amaçlarının, olanaklı olduğu kadar hepsini gerçekleştirebilecek bir düzeye ulaştırılmaları için çalışmak ve gerekli bilgiyi üretmektir.

Bu makalenin amacı da bu noktada öne çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, madem polis teşkilatına, en azından kısa ve orta vadede, gereksinim duyulmayan bir toplumsal yapı oluşturmak olanaklı değil, hatta bir alternatif yaratmak da olanaklı görünmüyor (bkz. 1999b); o zaman bu teşkilatı daha işlevsel ve olanaklı ise bütün toplum tarafından kabul gören ve desteklenen bir birim yapmak için neler yapılabilir? sorusunu polis ve polislik konusunda çalışan herkesin kendi kendine sorması gerekmektedir. Çalışma, bu soruya kendince yanıt vermiş ve Türk Polisi'nin sosyalleşme sürecini ve kültür yapısını irdeleme gereği duymuştur.

Sosyalleşme, bilindiği üzere, en genel anlamı ile topluma uygun hale gelme, toplumsal etme sürecidir. Sosyolojide topluma uyma, eğitimde bireye toplumsal değerleri benimsetme ve onu sosyal yaşama hazırlama olarak tanımlanan kavram, özet olarak içinde yaşanan toplumun dilediği biçimde, davranmayı öğrenmedir (Hançerlioğlu, 1979:359). Bu durum mesleğe uygulandığında şu söylenebilir: Mesleki sosyalleşme, bireyin iş, çalışma yaşamında mesleğine ait olan maddi ve manevi değerler ile işinin gerektirdiği biçimde davranmayı (davranış örüntülerini) öğrenmesidir. Bu süreç, bireyin işine ilişkin değerleri, uygulamaları, bakış açısını, olayları ve durumları değerlendirme biçimini, davranış ve söz kalıplarını vb. öğrenmeyi kapsar. Bütün bunları, öğrenmenin ötesine geçirip iş yaşamında uygulayan, var kılan kişi mesleği açısından sosyalleşmiş demektir. Eğer bu gerekleri tam olarak edinmemiş ise eksik, aykırı olarak edinmiş ve uyguluyor ise yanlış sosyalleşmiş demektir.

Şu bir gerçektir ki, bir mesleğin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için okullarda verilen eğitim ve öğretim ne yazık ki yeterli olamamakta ve meslek elemanı, bu eksikliklerini çoğunlukla işe başladığı ilk dönemden itibaren iş arkadaşları ile kurumunun genel yapısından öğrendiği bilgiler ve davranış kalıpları ile gidermektedir.

Makale konusu gereği, Türk Polisi'nin sosyalleşme sürecine bakıldığında sunları söylemek olanaklıdır:

1. Türk Polisi'nde Sosyalleşme

Türk Polisi'nde mesleki sosyalleşme sürecine bakıldığında, bu sürecin dört değişik biçimde gerçekleştiğini söylemek olanaklıdır: İlki, yatılı okul sisteminin yarattığı 'öğrencilik dönemindeki sosyalleşme'; ikincisi, aynı ortamda çalışmak ve aynı işleri yapıyor olmanın sonucunda ortaya çıkan 'iş yaşamındaki sosyalleşme'; üçüncüsü, iş saatleri dışında gerçekleşmesine rağmen yine de mesleki açıdan sosyalleşmeye katkı sağlayan 'sosyal yaşam ve sosyalleşme' ve dördüncüsü ise, daha çok amir-yönetici kesimde bulunanların siyasilerle girilen ilişki sonucunda meydana gelen 'siyasal ilişkiler ve sosyalleşme'dir. Cerrah ve Semiz (1998) bu süreçleri; 'öğrencilik süreci', 'çalışma ortamı' ve 'görev dışı yaşam' diye sınıflamaktadırlar. Şimdi, sırasıyla, bu sosyalleşme süreçlerinin nasıl oluştuğu ve teşkilat açısından nasıl bir önem arz ettikleri birer birer tartışılacaktır.

a. Öğrencilik Dönemindeki Sosyalleşme

Bilindiği üzere, gerek polis elitleri ve gerekse de rütbesiz polis memurları, polislik mesleğine ilişkin özel okullarda, özel bir eğitim ve öğretim sürecinden geçirilmektedirler. Bu okullardan mezun olduktan sonra mesleğe atılabilmektedirler. Ancak bu okullar yatılı nitelikte, üniformalı eğitim ve öğretimin yapıldığı yerlerdir. Bunlar; (1) polis okulları, (2) polis koleji ve (3) polis akademisidirler. Polis okulları, lise mezunu kişiler arasından belirlenmiş kriterler ve sınavlara göre rütbesiz (düz) polis memuru yetiştirmek üzere, 9 aylık eğitim-öğretim veren kurumlardır. Polis akademisi ise daha çok mesleğin amir sınıfını yetiştirmek üzere üniversite düzeyinde eğitim veren ve ÖSS ile öğrenci alan (ki öğrenci kontenjanının en az % 75'i polis koleji kökenlidir) bir kurumdur. Dört yıl süren eğitim-öğretimin yanı sıra öğrenciler yaz tatili döneminde, birer ay süre ile iki yıl kamp ve bir yıl da staj adı altında okul yaşamlarını sürdürmektedirler. Polis koleji ise orta okuldan sonra, belirlenmiş kriter ve sınavlarla öğrenci alan bir okuldur.

Polis kolejine, ortaokul mezunu -ki şimdi ilköğretim mezunu- adaylar arasından öğrenciler alınmaktadır. 14-15 yaşlarındaki çocuklar, yasa ve yönetmeliklerle belirlenmiş sınavlarla okula kabul edilmekte, sıkı bir askeri disiplin ve hiyerarşi içinde yatılı olarak eğitim ve öğrenimlerini sürdürmektedirler. Dört yıl boyunca, yılda 8 ay süren bir eğitim dönemi ve yaz tatili içerisinde gerçekleştirilen kamp eğitiminden sonra, ancak geriye kalan kısa yaz tatillerinde ailelerinin yanında, yani sivil hayatın içerisinde olabilmektedirler. Bu öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun küçük kent, kasaba ve köy kökenli oldukları (Özcan ve Çağlar, 1994, Cerrah, 2000b) düşünüldüğünde, topluma, sivil hayata karışmaları da sınırlı olmaktadır. Dört yıllık kolej eğitimi bittiğinde kişi bu kez benzeri bir eğitimin sürdürüldüğü polis akademisine geçmekte ve benzeri bir yaşam burada devam etmektedir. Öğrenci, hiç sınıfta kalmadığı ve yıl kaybının olmadığı varsayılsa bile 22-25 yaşlarında akademiden mezun olmakta ve kendisine rütbeli bir üniforma ile gerekli donanım verilmekte ve bir anlamda 'haydi yiğidim vatan senden hizmet bekliyor' denilerek kişi sokağa, sivil hayatın içerisine karıştırılmaktadır. Ergenlik ve gençlik gibi en hızlı gelişme, değer ve kişiliklerini edinme sürecinin neredeyse tamamı, 8-10 yıl, bu şekilde bir eğitim ve yaşam tarzı içinde geçmektedir.

Polis okulları (polis koleji ve akademisi de dahil), çoğunlukla da kent merkezlerine uzak veya kent içinde olsa bile izole edilmiş, kendi başlarına farklı mekanlara konuşlandırılmış okullardır. Özellikle hafta içinde öğrencinin günlük tüm zamanı burada geçer. Bir nevi öğrenci hep aynı insanı görür. Diğer bir deyişle, aynaya baksa kendini, etrafına baksa kendi gibi olan insanları -meslektaş adaylarını- dolayısıyla yine kendini görmüş olur. Bu yeknesaklık, öğrencinin gününün tamamının geçtiği yemekhane, yatakhane ve derskhane üçgeninde değişmez bir şekilde devam eder. Askeri nitelikli ve katı disiplin kuralları ile kişi mesleğe uyumlu ve hazır hale getirilir. Kendine uygun ve özgü bir kişilik ve değerler sistemi geliştirmesine, kısacası birey olmasına bir anlamda izin verilmez. Bu görüşler, aşağıda verilen mülakat notu ile de desteklenmektedir.

Ergenlik çağına ilk adımını attığı bir zaman diliminde polis kolejine gelen bir bireyin, fizyolojik ve psikolojik değişimler, gelişimler çağının başında olduğu söylenebilir. Bu dönemdeki bireylerin, bilinçli bir şekilde farkında olmadıkları halde, en büyük arzusu, kendine ait bir kimlik, kişilik ve benlik geliştirebilmektir. Fakat resmi bir ortam olan ve yaşamın ikinci şahıslar tarafından programlandığı kolej ortamında, bir bireyin kendine ait bir kimlik, kişilik ve benlik geliştirmesi mümkün değildir. Bireye verilen mesaj, 'biz senden nasıl biri olmanı istiyorsak o şekilde ol' olarak özetlenebilecek olan bir mesajdır. Diğer bir ifadeyle, bireyler bir çarka dişli olarak yetiştirilmektedirler. Verilen görevleri sorgulamadan, araştırmadan yapan bir dişli... Sadece emredileni yapan bireyler, çalıştıkları ortamda yanlış giden, aksayan birşey olduğunda onu değiştirebilecek cesareti de kendilerinde bulamıyorlar. Bir emniyet müdürü bir sohbet, 'Önüme kağıt kalemi koyup, yaz oğlum demediğin sürece, bizim komiserlerimiz iş yapmıyor. Biraz yetki verince de Clinton'la görüşmeye gider' demişti. Kısacası, polis koleji ve polis akademisindeki uzun yatılılık hayatı bireyi kalıplıyor. Diğer bir ifadeyle, fabrikasyon ürünü bir mamul haline getiriyor. Dolayısıyla bu çarkın çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir (A.)

Ayrıca, öğrencinin kitaptan, yemeğine, tırnak makasından iç çamaşırına, sabununa, diş macununa, elbisesine kadar tüm masraf ve giderleri kurum tarafından karşılanır. Bunların yanı sıra, cüzi miktarda da olsa her öğrenciye bir cep harçlığı da verilmektedir. Bir nevi her şey, bedava olarak öğrenciye sağlanmaktadır. Öğrenci hiç bir gereksinimi için neredeyse para harcama durumunda kalmamaktadır. Bu durum ise, bilinç altından, aday bireyde yaşamı için gerekli olan mal ve hizmetlerin temininde para harcama ve bedel ödeyerek satın alma alışkanlığının gelişmesini önler. Bu tür bir yaşam biçimi ile sosyalleşen birey, yarın mesleğe atıldığında ise; en ufak gereksinimini karşılamak için bile olsa bir bedel, para ödemek durumu ile karşı karşıya kalır. Bu alışkanlığı edinmemiş olan birey, ister istemez sosyal hayatta zorluklarla karşılaşır. Karşılıksız edinmiş olma alışkanlığı orta ve kısa vadede, polis memurunun düşük ücreti ile birleştiğinde, kaçınılmaz olarak yolsuzluk ve rüşvet gibi olumsuzlukların yaşanmasına zemin hazırlayabilir. Bu ise, meslek olarak polisliğin, kurum olarak teşkilatın vatandaş gözündeki değer ve önemini zedeler. Sonuçta hem birey olarak memur, hem kurum ve hem de bir bütün olarak toplum zarar görür.

Bütün bunların yanı sıra, öğrencinin gününün 24 saati disiplin altında geçmektedir. Hafta sonu çarşı izinleri dışında, öğrenci, kesinlikle okul dışına çıkamaz. Aslında bu sıkı disiplin, hafta sonu izinlerinde de devam etmektedir. Çünkü sivil elbise ile çıkma isteği pek hoş karşılanmamakta ve hatta üniformaya saygısızlık, mesleğe ihanet olarak addedilmektedir. En azından öğrenci böyle bir psikolojik baskı altında bırakılmaktadır. Şehirde üniformalı olarak gezmesi mesleğine verdiği değer olarak anlamlandırılmaktadır. Fakat asıl istenen, bilindiği üzere üniformalı bu okulların öğrencileri (askeri okullar da böyledir) sokakta bir üstlerini gördüklerinde selam vermek zorundadırlar. Hatta nasıl yürüyecekleri, kullanacakları el-kol hareketleri vb. hepsi belli kurallara bağlıdır. Öğrenciler şehire indiklerinde, zorunlu olmamakla birlikte, psikolojik olarak zamanlarını olanaklı

olduğu kadar, polis kolejlilerin 'Polis Koleji Lokali'nde, akademilerin de 'Polis Akademisi Lokali'nde geçirmesi beklenir. Dolayısıyla bu öğrencilerin öğrenimleri boyunca her saniyeleri kontrol ve sıkı bir disiplin altındadır denebilir. Ayrıca, olanaklı olduğu kadar üniforma içinde tutulmaları onların, sivil yaşamdan koparılmalrı anlamını da taşımaktadır. Dolayısıyla daha okul sıralarından itibaren adayın kafasında sivillere yönelik olarak bir 'biz ve ötekiler' kavramlaştırması oluşmaya başlamaktadır denebilir.

Kapısına gün 24 saat, yıl 365 gün hiç anahtar vurulmayan tek yer olan karakollarda bu kişiler, meslekleri gereği, değişik vardiyalarda da olsa hemen hemen günün her saatinde sivillerle yüz yüze ilişkilere girmek zorunda kalmaktadır. Hemen hemen 8-10 yıl toplam olarak yılda ortalama en fazla iki ay sınırlı bir sivil hayatla iletişim içinde bulunmuş olan bu kişiler, birden bire en az günün yarısı kadar bir zaman diliminde sivil hayat ile karşı karşıya ve baş başa bırakılmaktadırlar. Bu kişilerin, sınırlı sivil hayat deneyimlerinden dolayı, hele Türkiye gibi oldukça hızlı değişimler yaşayan bir toplumda, uyumsuzluklar yaşamaları kaçınılmazdır. Örneğin, bireysel ahlak anlayışları hizmet verdikleri insanlarınkiyle çatışabilmektedir. Toplumun bir yerleşim biriminde bir kız ve erkek arkadaşlığı ve hatta bunların el ele sokakta dolaşmaları gayet normal karşılanıyorken; bir diğer yerleşim biriminde bu anormal karşılanabilmektedir. Dolayısıyla tüm bu toplumsal özellikler ve farklılıklar hakkında yeteri kadar bilgi ve deneyim sahibi olmayan polis memuru, bulunduğu yörede uyumsuzluklar yaşayabilmekte; kendince anormal ve yanlış bulduğu bir davranış, bulunduğu yöredeki sivillerce normal ve uygun olarak görülebilmektedir. Bu tür durumlar ise bazı vatandaşlar tarafından polisin, gericiilik ve/veya özel hayatına müdahale ettiğiyle itham edilmesine yol açabilmektedir. Aynı şekilde bu durum da sonuçta, teşkilata olumsuz olarak yansıtılabilmektedir.

Kıscası yatıllık, öğrencinin siviller ile sağlıklı iletişim kurmasını ve bu ilişkilerini geliştirmesini önleyen en önemli durumlardan birisidir. Sivil yaşamdan izole edilmiş olma sonucu toplum ve toplumda zaman içerisinde meydana gelen değişikliklerden haberdar olamama ve kendini bu değişikliklere adapte etme güçlüğü, pek çok polis memurunun karşı karşıya kaldığı bir durumdur. Okul hayatı ile başlayan siviller ile sağlıklı ilişkiler kuramama, ne yazık ki emekli olunduğunda da devam etmektedir. Diğer bir deyişle, okuldayken de en yakın arkadaşı polis olan kişinin meslekte ve emeklilikte de en yakın arkadaşı polis olmaktadır. Hatta bu durum, bir meziyet olarak görülüp uygulanıyor denebilir. Hele amir ve müdür konumundan emekli olanlar, sivil hayata karışmakta daha fazla çekingenlik gösterebilmektedirler. Çünkü emekli olduktan sonra; üniformalı ve görevde iken gördüğü ilgi, değer ve emir altı davranışları sivilden yeteri kadar göremiyor ve buna uyum sağlamak ve bunu kabullenmek doğal olarak kişiye çok zor geliyor. Bu nedenle, emekli olduktan sonra bile polis dünyasından kopamıyor; yine polis evine gidiyor, serbest zamanını daha çok oralarda geçiriyor. Zaten bilinen şu ki, mülakatlardan alınan bilgilere göre, en kısa yaşayan emekliler polislerdir. Nedeni de, görevde iken sahip oldukları otoriteyi sivil hayatta uygulayamamaları ve dolayısıyla siviller dünyasına uyumda yaşadıkları problemlerdir denebilir.

b. İş Yaşamındaki Sosyalleşme

Daha çok polislerin meslekte buldukları ve günlük mesleki faaliyetlerini kapsayan bu süreç, uygulama bazında oluşan sosyalleşmeyi ifade etmek için kullanılmıştır. Bu süreçte oluşan sosyalleşme biçimini şu şekilde açıklamak olanaklıdır: Polislik hizmeti gereği sivillerle yaşanan ilişkiler çoğunlukla hoş olmayan, sevimsiz, kabul ve tahammül edilmesi zor olan ilişkilere sahiptir. Diğer bir deyişle, siviller tarafından polise yansıtılan olaylar, hep istenmeyen, hatta bazen iğrenmeye bile yol açacak kadar olumsuz olan durumlardır. Örneğin polis gündelik mesleki uygulamasında, kendi öz çocuğuna tecavüz eden babadan, karısının ya da kocasının kafasını balta ile parçalayan bireylere kadar değişik kişi ve olaylarla yüz yüze gelmektedir. Bunların, polisin iç dünyasında, zaman içerisinde yarattığı yıkıntılar, polisi sivillerden uzaklaştırır, sivilleri bu olumsuzlukların kaynağı biçiminde görmeye iterken, polisler arası dayanışma ve yakınlaşmayı ise giderek artırır. Bunun yanı sıra, polislik mesleğinin doğasında varolan 'risk ve tehlike' de polislerin birbirlerine yakınlaşmalarına, birbirlerini koruma konusundaki güdülerinin gelişmesine yol açmaktadır.

Kökü öğrencilik dönemine kadar giden ve polis memurları arasındaki sosyalleşmede önemli rol oynayan kavramlardan bir tanesi de 'devre arkadaşlığı'dır. Yapılan mülakatlar ve gözlemlerden edinildiği kadarıyla bir polis memuru öncelikle kendi devresine ve ikincil sırada ise tüm meslektaşlarına sahip çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, "Bir memurun meslektaşına ve özellikle kendi devresine sahip çıkması, polis alt-kültürünün hiç çiğnenmemesi gereken bir kuralıdır" (Cerrah, 2000b:204).

Polisler arasındaki 'mesleki dayanışma' daha çok, meslektaşlarının yapmış oldukları kanun dışı uygulamalara göz yumma ve/veya olayı kapatma şeklinde ortaya çıkmaktadır (Cerrah, 2000b:213). Hatta bu ihlalleri görmemezlikten gelme, aynı ekip ve/veya aynı devre içerisinde çok daha yaygındır. Bu durumlar ise zaman içerisinde, polisi kullanmak isteyen güçler tarafından, bu tür ekiplerin kanun şemsiyesi altında yasadışı çetelere dönüşmesine yol açmaktadır. Ülkemizde yakın geçmişte, polis, politikacı ve asker bağlantılı bu çeteler çokça gündeme gelmiştir: Örneğin, Söylemezler Çetesi, Yüksekova Çetesi, Kocaeli Çetesi, Susurluk Çetesi vb. (Ayrıca bkz. Gültekin ve Özcan, 1999:91). Polisin, meslek içi dayanışma adı altında sapma ve suç davranışlarını meşrulaştırma biçim ve mantığını şu açıklamadan çok daha iyi anlamak olanaklıdır:

Genelde toplumun diğer kesimlerinden kopmayı gerektirecek boyuttaki mesleki dayanışma polisi, birbirine sıkı bir şekilde bağlanma, sahip çıkma ve korumaya iter. Bu düşünceye göre; herkes polise düşmandır ve polisin polisten başka dostu yoktur. O halde dışardan gelen bu düşmanlığa karşı bir iç dayanışma gereklidir. Mademki herkes polise düşmandır ve her fırsatta polis yıpratılıyor ve eziliyor, o halde polis de kendi meslektaşlarına sahip çıkmalıdır. Ayrıca, yine bu düşünceye göre, polisin bazı hatalarının kapatılmasında kamu yararı bile vardır. Çünkü polisin her hatasının kamuoyuna yansıtılması durumunda halkın polise olan inancı ve güveni sarsılacaktır. Sonuç olarak, polis ve dolayısıyla devlet yıpranacaktır (Cerrah, 2000b:213).

Bu değişik süreçler içerisinde meydana gelen sosyalleşme, kendine özgü bir 'polis kültürü' yaratmaktadır. Bu alt kültür, bir yandan genel toplumdaki uzaklaşma, dolayısıyla topluma bir yabancılaşma; diğer yandan da meslek mensuplarının kendi içlerine kapanarak, özgün değerler ve değer yargıları geliştirmelerine neden olmaktadır. Örneğin, genel gözlem ve mülakatlardan edilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla bu alt kültürün içinde 'polis ve polis olmayanlar'; yani bir 'biz ve onlar' kavramlaştırması meydana gelmektedir. Diğer bir deyişle, "sağlıklı bir şekilde kontrol edilmeyen meslek içi arkadaşlık ve 'dayanışma' (solidarity) zamanla meslek mensuplarının kendilerini toplumdan 'soyutlayarak' (isolation) yabancılaşması sonucunu" (2000b:195-196) doğurmaktadır. Bu uzaklaşma, doğal olarak, polisin, hizmet vermekle yükümlü olduğu toplum üyelerini potansiyel kötüler olarak görmelerine yol açar. Çünkü bir yerde 'biz' varsa, 'bizden olmayan' (ötekiler) de var demektir. 'Biz', iyi olduğuna göre, 'bizden olmayan' doğal olarak kötü olur. Bu, psikolojik bir bireysel tavidir. Aslında bu genel yaklaşım diğer meslekler için de geçerlidir denebilir. Ancak polislik mesleğinin önemi ve özel durumu bu tür tavır ve davranışların daha çok göze batmasına neden olmaktadır.

Mesleki alanda, 'biz ve onlar' biçimindeki bir sosyalleşme, siviller ile ilişkiler konusuna geldiğinde ise şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Bir polis amir veya memuru sivil gibi düşünmez, düşünmemelidir. Sivil gibi düşünmek eksiktir. Hatta kendi aralarındaki konuşmalarda bazılarının bu durumu şu itham ile dile getirdikleri görülmüştür:

"Yahu hala sen sivil gibi düşünüyorsun". "... 1986 yılında Polis Akademisi'nde özel sınıfta öğrenci iken sınıf komiserimiz olan bir rütbeli bize sıklıkla, 'Bu sivil kafayı bırakın' diye telkinde bulunurdu. Hatta bunu oldukça ağır bir İç Anadolu şivesiyle, 'lan oğlum! Bu sivil gafayı bırakın' diye sık sık tekrarlardı. Sivil gibi düşünmeyi bir eksiklik gibi gösteren bir anlayışı bu" (Cerrah, 2000a: 22). "Bir polis önce insan, sonra sivil, daha sonra da polistir ... Polisliğimizi her zaman her şeyin önüne koyduğumuzda sadece başkalarına değil, kendi yakınlarımızı ve hatta kendimizi bile mağdur edebiliriz" (2000a:23).

c. Sosyal Yaşam ve Sosyalleşme

Polisin mesleki açıdan sosyalleşmesi, sadece öğrencilik ve mesleki uygulamalar ile sınırlı kalmamakta ve bu süreç, memurların mesai dışı sosyal yaşamlarında da devam etmektedir. Buna zemin hazırlayan en önemli faktör, devlet tarafından sağlanan sosyal imkanlardır denebilir. Diğer pek çok memura olduğu gibi polise de devlet tarafından sağlanmış olan 'servis', 'lojman', 'tatil köyü', 'özel alış-veriş merkezleri' (polis pazarları) ve benzeri sosyal imkanlar; polisi toplumun genelinden izole eden bir sosyalleşme süreci içine sokmaktadır (Ayrıca bkz. Such, 1989; Cerrah, 2000b:205).

Bilindiği üzere hemen hemen her ilde, etrafı tel örgüler veya yüksek duvarlarla çevrili lojmanlar ve polis evi bulunmaktadır. Meslekteki hiyerarşi ve sosyalleşme, iş

saatleri dışında ve aile yaşamlarında bile devam etmektedir. Alt rütbedeki memurların çoğunlukla alt katlarda, amirlerin/müdürlerin ise üst katlarda oturuyor olmasının ötesinde, alt rütbedekilerin çocukları amirlerin/müdürlerin çocukları ile oyun oynarken bile müdürün çocuğuna müdürmüş gibi; eşleri de müdürün eşine müdürmüş gibi davranma durumunda kalabiliyorlar. Buna rağmen, lojmanda oturmak, hemen hemen her personelin temel hedefleri arasında olmaktadır. Oysa gelişmiş Avrupa ülkelerindeki uygulamalara bakıldığında lojman, polis evi gibi etrafı çevrili mekanlar bulunmamakla birlikte; olsa bile bu durum polisler tarafından özgürlüklerinin kısıtlanması olarak telaki edilmekte ve böyle bir şeyin arzu edilmeyeceği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bir polis memuru, herkes gibi geliri göre bir mahallede oturmakta ve iş saatleri dışında sürekli sivil yaşamın içinde olmaktadır. Bunun bir diğer yararı ise, polisin, sivil hayatta meydana gelen değişimleri çok daha rahat ve sağlıklı olarak gözleme imkanına kavuşmasıdır denebilir. Şüphesizdir ki toplumdan uzaklaşmamış, topluma yabancılaşmamış bir polisin mesleğindeki başarı oranı daha yüksek olacaktır.

Meslek mensuplarının kendi içlerine kapanması ve mesai dışı saatlerini de çoğunlukla beraber geçirmeleri, yine, sağlıksız bir sosyalleşme yaratır. Lojmanda kapı komşuluğu yapan, polis evinde aynı veya yan masalarda yemek yiyen, oyun oynayan veya kafeteryada beraber televizyon izleyen polis memurları, ne yapırsa yapılsın, yanlış yapan meslektaşlarına profesyonel etik gereği davranamazlar. Tam tersine duygusal bir tavır takınmaları kaçınılmazdır. Bu durum ise, yanlışları görmemezlikten gelme; görüldüğünde ret etme ve/veya 'kol kırılır yen içinde kalır', 'bir çuval piriñte bir kaç taş olabilir', 'bir sepet elmada muhakkak ki bir iki çürük çıkabilir', ya da 'biz bize sahip çıkmasak kim sahip çıkacak?' gibi anlayış ve savunma mekanizmalarının geliştirilmesine yol açar. Bu tür dayanışma ve savunma mekanizmalarının geliştirilmesi, gerçi her meslekte görülmeye potansiyeli olan durumlardır. Ancak polislik mesleğinin, sahip olduğu hassas konum ve görevin niteliği, gereğinden fazla bir dayanışma ve savunma durumunu kaldıramaz. Diğer bir deyişle, bazı meslektaşların mesleğe aykırı olan hatta zarar veren davranışları, mesleki dayanışma gibi duygusal yaklaşımlar ile görmezden gelinilmekte ve/veya tolere edilmektedir. Örneğin, 'Hortum Süleyman' diye medyada yer alan vaka ile Meclis İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Sema Pişkinsüt'ün karakolda ele geçirdiği 'Filistin Askısı' görmemezlikten gelinmiştir. Aynı şekilde, suç işlediği iddia edilen ve nadir de olsa hakkında dava açılan polis memurları ile ilgili ifadelerin aylarca alın(a)madığı, bu kişilerin duruşmalara gelmediği ve/veya gönderilmedikleri bilinen sıradan durumlardır. Oysa bu tarz bir yaklaşım, korunmaya çalışılan teşkilata en büyük zararı verir. Vatandaş bilincinde, kendisini koruyan bir teşkilat yerine, kendi kendisini ondan korumaya çalışacağı bir teşkilat olarak yer edinir. Sonuç ise, karşılıklı bir güvensizlik ve dolayısıyla amaçlara ulaşmada başarısızlık demektir. Ret etmek ve/veya görmemezlikten gelme yerine özeleştirme mekanizmasını çalıştırmak, teşkilata zarardan çok çok daha fazla yarar getirecektir. Çünkü zor kullanma ve kötü muamele yapılan işin doğasında vardır. Bireyin istemi ve iradesi dışı bir uygulama söz konusudur. Dolayısıyla, (d) Dünya'da zor kullanmayan veya kötü muamelede bulunmayan hiç bir polis teşkilatı yoktur. Bir şüpheliye, biraz sert bir ses tonu ile 'yürü lan' veya 'yürü e' diye hitap etmek bile kötü muameledir.

Ancak teşkilatlar arasında oran ve dozaj farkı vardır. Bazı teşkilatlar, bu tür durumlara çok nadiren başvururlarken; bazıları ise neredeyse her işlemden bu yola başvururlar. Yoksa kuvvet uygulamayan, zor kullanmayan ve kötü muamelede bulunmayan hiç bir teşkilat yoktur ve var olmayacaktır. Kısacası, 'mesleki dayanışma ve bizi koruma' biçiminde oluşan sosyalleşme doğrultusunda yapılan şeyler mesleğe ve teşkilata istenmeyen zararlar verebilmektedir.

d. Siyasal İlişkiler ve Sosyalleşme

Polis ile politikacılar ilişkisine bakıldığında konunun iki yönden ele alınmasında yarar olacaktır: İlki, daha çok komiser ve aşağı rütbede olan meslek elemanlarının politikacılarla ilişkin düşünce, tavır ve davranışları; ikincisi ise, teşkilatta daha çok başkomiser ve üstü rütbelere sahip olan emniyet teşkilatı mensuplarının düşünce, tavır ve davranışlarıdır.

İlk gruba giren polisler, genel olarak, siyasi çevrelerin kendilerinin işlerine çok karıştıkları, görevlerine, nüfuzlarını kullanarak müdahale ettikleri ve başarılı bir polislik yapmalarını öndedikleri konusunda yaygın bir kanahtirler. Hatta Domaç (1999), neredeyse, polisin hemen hemen her tür başarısızlığının yegane kaynağı olarak siyasileri ve siyasal çevreleri göstermekte ve bu düşüncesini şu şekilde dile getirmektedir: "Dümen suyu düşüncesi içinde davranan müdür ya da vali bürokratları sırça köşklere oturtanlar, o müdürler ve o valiler aktif görevde iken, onların aracılığı ile polisi politik amaçlı olarak kullandıklarını, onları sırça köşklere oturtmakla teyit etmiş olmuyorlar mı? Polisin politize edilmesini gerçekten polis mi istedi?" (1999:22). Aynı şekilde Domaç (1999:22), polislik makamlarının bazı üst düzey polisler tarafından siyasete atılma aracı olarak kullanıldığını da ifade etmektedir.

İkinci grup polislerin politikacılarla olan ilişkileri ise çok daha farklı bir zeminde ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere, hiyerarşik ve merkezîyetçi bir teşkilat olan polis, aynı zamanda politik bir kimliğe sahip olan içişleri bakanınca üçlü kararname ile atanan bir 'genel müdür' tarafından idare edilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Çağlar, 1994; Gültekin ve Özcan, 1999). Genel müdürün, "seçilmiş sivil bir bakana karşı sorumlu olması, onun içişleri bakanının üyesi olduğu hükümetteki partinin tamamen kontrolü altında bulunması demektir" (Gültekin ve Özcan, 1999:70). İşte bu aşamada bu ikinci gruba giren ve daha çok üst düzey polis yöneticisi olan kişilerin politikacılarla ilişkileri devreye girmektedir. Her ne kadar polis ve iktidar ilişkileri, hak, yetki, görev ve sorumlulukları yasalarla düzenlenmiş olsa da, özellikle Türkiye gibi geleneksel ilişki ve iletişim sisteminin egemen olduğu, demokratik değerler kültürünün tam olarak gelişmemiş olduğu ülkelerde bu yasal düzenlemeler çoğunlukla kağıt üzerinde kalmaktadır. Yasaların pek fazla bir işe yaramadığını gören ve makamını koruma, (ya da başka bir) makama terfi ve/veya tayin beklentisi içinde olan kişi, amacına ulaşmanın yolunun politikacılarla yakın ilişkilerde olduğunu görmekte ve bu kez bu ilişkileri kurma yollarını aramaya başlamaktadır. Bu durumda hemşehricilik, etnik ve/veya dinsel köken ve ideolojik yapı gibi değerler ön plana çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, standart ve herkese eşit

olarak uygulanan ölçütler söz konusu olmadığı için kişi politikacılarla şirin gözükme için tavizler vermeye, onların sonu gelmez isteklerine boyun eğmeye ve yerine getirmeye başlamaktadır. Bu istekleri karşılamadığı zaman hemen görevden alınmakta ve/veya en iyimser açıklama ile daha alt düzey, pasif bir yer ve/veya göreve tayin edilmektedir¹. Geçen yıllarda yaşanan, bir milletvekilinin, o dönemdeki il emniyet müdürünü, kendisini karşılamaya gelmediği için, görevden aldırması bu duruma çok iyi bir örnek oluşturmaktadır. Yine Trabzon'a bir ziyaret gerçekleştiren bayındırlık bakanı ile ulaştırma bakanı için düzenlenen karşılama töreninde, bir bakanın koruması tartıştığı il emniyet müdürünü tehdit edebilmiştir (Radikal, 22/7/2000:7).

Bununla birlikte, polisin politika ile olan ilişkileri konusunda yapılan detaylı bir araştırmanın verilerine bakıldığında, özellikle tayin ve terfiler konusunda kuraldışı uygulamaların yaygın olduğu ve bunların büyük bir bölümünün politikacılar tarafından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır (Gültekin ve Özcan, 1999:70). Dolayısıyla tayin, terfi ve/veya makamını koruma arzusunda olan polis teşkilatı mensubu, mesleki mevzuat, gelenek, standartlar ve etiğe uygun hareket etmediği ve bunlardan saptığı için belki bireysel kazanç sağlamakta fakat en azından üç önemli olumsuz sonuçun yaşanmasına kaynaklık etmiş olmaktadır. Bunlar;

1. kendisinden sonra gelen meslektaşlarına, yükselmenin yolunun politikacılar tarafından geçtiğini göstererek kötü örnek olma ve onların bu şekilde sosyalleşmelerine neden olma,
2. bu tavrı ve uygulaması ile politikacıya, gereğinden fazla ve yasalarda varolmayan bir iktidar vererek politikacının da kendini her şeyin üstünde görmesi biçiminde sosyalleşmesine neden olma,
3. bir kanun koruyucu olarak mesleki etik ve mevzuatının uygun görmediği kuraldışı iş, uygulama ve ilişkilere girerek kendi mesleğinin hizmet kalitesini ve kamuoyu gözündeki güvenilirliğini düşürmedir.

Bu her üç durumda da özelden kendi polislik mesleğine, genelde ise sisteme ve dolayısıyla tüm topluma zarar verilmiş olunur.

Kısacası, sosyalleşme biçimi, yeri ve zamanı farklılık arz etmekte birlikte mesleki sosyalleşme, diğer mesleklerde de olduğu gibi polislik mesleğinde de vardır ve evrensel bir niteliğe sahiptir. Ancak, Türk Polisi'nin görev ve özel yaşamının tamamına yakını neredeyse meslek ortamı ve/veya meslek ortamı havasında geçmektedir (Cerrah, 2000b:206) denebilir. Bu durum ise polisin kendine ait bir dünyasının, bir polis kültürünün oluşmasına yol açmaktadır.

¹1990'lı yılların başlarında ANAP Kongresi sonucu parti genel başkanlığını Yıldırım Akbulut'tan devralan Mesut Yılmaz'ın, iktidar değişikliği olmamasına rağmen tüm daire başkanlarını görevden alması ve yerine kendisinin yeni atamalarda bulunması ile Tansu Çiller başbakanlığı, Meral Akşener içişleri bakanlığındaki hükümetin otaylı bir gece operasyonu ile emniyet genel müdürünü değiştirmesi de politikacıların polis teşkilatı üzerindeki etkisine örnek olarak verilebilir.

2. Türk Polis Kültürü

Kültür, yapılmış olan bir çok tanımına rağmen en genel anlamda, “doğanın yarattıklarına karşın insanoğlunun yarattığı her şey” (Güvenç, 1979:97), tüm maddi ve manevi değerler olarak tanımlanabilir. Bu açıdan bakıldığında polis kültürü, polisler ve polislik mesleği tarafından üretilmiş, yaratılmış, uygulanmakta olan ve polislik mesleğine özgü her türlü maddi ve manevi değerdir denebilir. Yalnız belirtilmesi gereken önemli nokta, polis kültürüne ait her değer her polis memurunda birebir görülen değerler olmayıp, geneli yansıtan değerler olduğudur. Aksi takdirde yanılığa düşülmüş olunacaktır.

Polisler üzerine yapılan çalışmalar, polislerin kendilerini, bazı yönlerden, toplumun geri kalan kısmından farklı gördüklerini ortaya koymuştur (Bkz. Butler ve Cochrane, 1977; Colman ve Gorman, 1982). Bu özelliklerin bazılarını şu şekilde verilebilir: Polisler otoriterdirler ve otoriter kişiliklere sahiptirler; eleştiri konusunda hassastırlar; genelde ve özellikle de kadınlara davranışlarında geleneksel erkek rolüne sahiptirler; ilgili teknolojik ve sosyal bilimler alanlarındaki gelişmeler hakkında yeterli bilgiye sahip değildirlere; dünyayı, tehdit ve tehlikelerin olduğu bir yer olarak algıladılar ve bu yüzden özellikle çocuklarına karşı aşırı korumacı bir davranış içine girerler; bununla birlikte iyi-egitime gizliden gizliye önem verirler ve çocuklarının da iyi eğitilmiş olmalarını isterler (Geniş bilgi için bkz. Adlam, 1981:158). Polis kültürünün temel taşlarını oluşturan bu özellikler, her ne kadar toplumsal ve siyasal yapılara göre bazı farklılıklar arz etseler de, genel hatları ile benzerlikler gösterdiklerini söylemek olanaklıdır.

Türk Polisi kültürü, genel hatları ve sahip olduğu değerler açısından değerlendirildiğinde, şu özelliklerin olduğu tespit edilmiştir²:

a. Muhafazakar - Tutucu Olma

Polis, diğer ülkelerde de olduğu gibi daha çok toplumun muhafazakar değerlere sahip kesiminden gelmektedir (Cerrah, 2000b:202). Sahip olunan muhafazakarlık derecesi, meslekte edinilen sosyalleşme ile daha da ileri düzeylere çıkmaktadır. Örneğin polis, kendini muhafazakar veya sağcı olarak tanımlayan gruplara (toplumsal kesimlere) gösterdiği hoşgörüyü; kendini muhafazakar veya sağcı olarak tanımlamayan gruplara göstermemekte; onlara çok daha katı davranabilmektedir.

Muhafazakar-tutucu olma, değişime kapalı, mevcudu muhafaza etme hemen hemen dünyadaki tüm polis teşkilatlarının ortak bir özelliğidir (ayrıca bkz. Cerrah, 2000b:208) denebilir. Tabi bir kültürde muhafazakarlık olarak değerlendirilen bir uygulama, başka bir kültürde değişim olarak algılanabilir. Fakat her ülke, kendi değerleriyle değerlendirildiğinde, kendi yapısına göre polis teşkilatının tutucu-muhafazakar olduğu görülür. Bunda, polisin geldiği sosyo-ekonomik kökenin de rol oynadığı söylenebilir (Ayrıca bkz. Reiner, 1985). Daha çok köy, kasaba ve küçük

² Benzer bir çalışma ve sınıflama için bakınız, Cerrah, 2000b:191-225.

kent kökenlilerin başvurduğu bir meslek olan polisliği, doğal olarak toplumun genelinden daha katı ve tutucu bir yapıdan gelen insanlar tercih etmiş olmaktadır. Özellikle büyük kent kültürüne uzak bir gelişim geçirmiş ve ona uygun değerler sistemi geliştirmiş olan bu kişilerin muhafazakarlıkları bir anlamda varolanın yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir de bu durum, doğası koruma ve önleme olan mesleki uygulamalarla bütünleştiğinde; muhafazakarlık kaçınılmaz olmaktadır. Ayrıca polislerin doğum yerleri ile sağ-aşırı sağ partilerin en fazla oy aldıkları illere bakıldığında da bir paralellik görülmektedir (Çağlar, 1994:155). Ancak polis teşkilatındaki muhafazakar eğilim ve yapı, daha çok yapılan işin doğasından kaynaklanıyor denebilir. Uygulama olarak koruma ve önleme hizmeti sunan polislik, zaman içerisinde kaçınılmaz olarak muhafazakar bir yapıya kavuşmaktadır. Siyasal sistemin rengi ve/veya çeşidi pek de önemli değildir. Sistem ister sosyalist, kapitalist isterse de krallık olsun, genel yapı hep benzer olmaktadır. “... Meslekte çalışan insanlar, mesleğe girmeden önce veya mesleğe girdikten sonra farklı siyasi görüşlere mensup olsalar ve farklı siyasi partilere oy verseler bile bir ölçüde muhafazakardırlar. Bu özellik meslek mensuplarının tamamına yakınının sahip oldukları ortak bir noktadır” (Cerrah,2000b:208). Kısacası siyasi eğilim ve tercih farklı bile olsa, polis kişilik olarak muhafazakar – tutucudur denebilir.

b. Önyargılı Olma

İçinde hem duygusal ve hem de düşünsel öğeler barındıran önyargı, bireyleri tanımadan onları bir grubun üyesi olarak yargılamak (stereotype) (detaylı bilgi için bkz. Cüceloğlu, 1993:543) ve dolayısıyla bu yargı doğrultusunda bir ayrımcılık uygulamak anlamına gelir. Geliştirilen yargılar doğrultusunda insanlar kategorize edilir. Her kategoriye ise birtakım anlamlar, davranışlar ve değerler atfedilir.

Polislik mesleğinde önyargının daha fazla gelişmesinin temel nedeni, polislik mesleğinin doğasında ‘kuşkuculuk’ün varolmasıdır. Delil toplamak ve bir polisiye olayı çözüme kavuşturmak için polis ilgili her şeye ve herkese kuşku ile bakmak ve değerlendirmek durumundadır. Bu, işinin bir parçasıdır. Ancak, bu mesleki tekniğin profesyonel etik ve kurallar doğrultusunda kullanılmaması, sonuç olarak tamir edilemez yanlışlara sebebiyet verebilir. Çünkü, profesyonel değerlere sahip olmayan bir polis daha çok kendi kişisel değer yargıları ile hareket edecektir ki bu da, kuşkudan çok önyargı demektir. Dolayısıyla, ileri düzeyde ve önyargılı bir kuşkuculuk, her zaman için hem verilen hizmete ve hem de teşkilata zarar verir. Yapılan mülakatlarda, polis memurlarının genel olarak kafalarında ‘potansiyel suçlu tipleri’ belirledikleri ve bu tipler karşlarına çıktığında, önyargılarını doğrularcasına uygulamada buldukları tespit edilmiştir. Şu açıklama bu duruma iyi bir örnek oluşturmaktadır denebilir:

Hocam biz bu mesleğe yıllarımızı verdik. İnsan sarrafı olduk artık. Biz adamın yüzüne, hal ve hareketlerine bakınca kafasından nelerin geçtiğini biliriz. Onun ne yapıp yapmayacağını üç aşağı beş yukarı tahmin ederiz. Hele özellikle cepçileri, kapkaççıları anında tanırız. Çoğunu da daha işe girişmeden enselediğimiz olmuştur. Biz enselemesek herif suç işleyecek...(U.).

Unutulmamalıdır ki önyargılı ve “şüphencilğin polis uygulamalarında kontrolsüz ve yaygın kullanımı, polisi delilden sanığa gitmekten daha çok sanıktan delile gitmeye zorlayacaktır” (Cerrah, 2000b:211). Bu durum ise polisi teşkilat olarak kötü muamele ve işkence ithamları ile, kaçınılmaz olarak, karşı karşıya bırakacaktır.

c. Erkeklik İmgesi

Polislik, doğası gereği geçmişten günümüze kadar çoğunlukla, bir erkek mesleği olarak görülmüş; uygulamalar bu doğrultuda olmuş ve dolayısıyla mesleğin özüne erkek egemen bir kültür yerleşmiştir. Son yıllardaki sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapılarıdaki değişimler sonucu her ne kadar kadınlarda mesleğe alınıyorsa da, erkekler tarafından karşı cinsle sıcak bakılmamaktadır. Mülakatlar sonucu elde edilen verilerden şu açıklama bu düşünceyi ve yapıyı daha net bir biçimde ortaya koymaktadır:

Hocam polislik erkek mesleğidir. Evet bayan polise de bazı alanlarda ihtiyaç olabilir. Fakat esas itibarıyla erkek işidir. Kelle koltukta, gecesi-gündüğü, tatili-bayramı olamayan bir iştir. Çalışma koşulları çok ağır ve zordur, hele bir bayan için! Ne oluyor şimdi? Bayan alınıyor ancak daha çok masa memuru olarak hem de gündüz çalıştırılıyorlar. Çünkü bayanı kavgaya, kovalamaya, çatışmaya gönderemezsin. Efendim öte yandan yok hamileliktir, doğundur o da ayrı bir mesele. Anlayacağın iş erkek polisin sırtında ama paraya gelince aynı maaşı al. Bu da bizde bir isteksizlik yaratıyor (K.H).

Diğer bir deyişle, polislik, doğası gereği özellikle ilk başlarda daha fazla fizik güç gerektirdiği için, bir erkek mesleği olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde meydana gelen sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik değişimler kaçınılmaz olarak kadının da polislik mesleğinde istihdamını gündeme getirmiştir. Bu gelişmede ayrıca kadına karşı her türlü ayrımcılığın kaldırılması ve benzeri kadın hareketlerinin (feminizm) de katkılarının olduğunu belirtmek gerekir. Ancak bütün bu görece gelişmelere rağmen sadece Türkiye’de değil, en gelişmiş ülkelerde bile meslek, hala erkek-egemen bir meslek olarak varlığını sürdürmektedir denebilir³. Yakın zamanda İngiltere’de Nevin Locker’a yapılan muamele ve mahkemenin bu nedenle öngördüğü tazminat miktarı (Radikal, 8/6/2000:2), bu konudaki önemli bir göstergedir.

Bir diğer handicap ise, erkek-egemen iş yaşamının, bir süre sonra çok azınlıkta olan kadınların da bilinçli veya bilinçsiz olarak mesleki uygulamalarında, erkek davranış ve söylemlerini taklit etmelerini ve onları kişilikleri ile bütünleştirmelerini sağlıyor olmasıdır. Dolayısıyla meslekte bir kaç yıl geçirmiş olan bayan memur, meslekteki sosyalleşme sonucu bu erkek-egemen kültürü benimseyip uygulamakta ve böylece, varolan erkek-egemen yapı ve kültür kendini yeniden üreterek devam etmektedir.

³ Türkiye örneği için bakınız, Yiğenoğlu, Çetin (1995), Sakıncalı Kadın Polis:Nuran Varlı’nın Anıları, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

d. ‘Otoriter ve Sert’ Olmak Gerektiğine İnanma

Yine polis memurlarına göre polislik nasıl ki bir erkek mesleğidir; bu meslek aynı şekilde bir ‘disiplin, otorite ve sertlik mesleğidir’ de (Ayrıca bkz. Kavgacı, 1997:23; Fındıklı, 2000:6-7; Cerrah, 2000b:215). Meslek içindeki ast-üst ilişkileri, üniforma ve rütbe bu otorite, disiplin ve sertliğe kaynaklık eden durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Polis kimliği taşıyan, meslekten her kişi –öğrenci ve/veya memur, amir- kendisinden üst sınıf veya rütbede olan herkese itaat etmek zorundadır. ‘Alt sınıf her zaman haksız -haklı olsa da haksız- üst sınıf her zaman haklıdır’ anlayışı geçerlidir. Bu ilişki biçimi özellikle de okullarda yaygındır. Örneğin, disiplin kurullarında alt sınıf öğrencisi haklı bile olsa haksız olarak görülür ve bu, ‘otoritenin sarsılmaması, astın üste -otoriteye- itaati’ olarak meşrulaştırılır. Kişi, üstün kararını eleştirmemek, ret etmemek ve uymak durumundadır. Çünkü üst otorite demektir. Bu, aynı zamanda ‘disiplin’ ve ‘saygı’ olarak da anımlandırılmaktadır. Asık surat ve donuk bir çehre, üniforma ile birlikte, polisin giydiği bir diğer elbise gibidir. Sanki asta karşı ciddi, sert görümlü olunmadığı zaman otorite sarsılacakmış duygu ve düşüncesi egemendir. Yine benzeri bir şekilde, bir ülkenin ilk izlenim veren en önemli personeli olan havaalanlarındaki polis memurlarının, devletin güç ve otoritesini hatırlatırca bir mühür sesi ve gürültüsüyle karşısındakini titretmesi (Cerrah, 2000a:9) de otoritenin karşısındakine hissettirilmesi için yapılan ve pek sıklıkla rastlanan rutin uygulamalardandır. Üst asta karşı bu giysiye hep giymek zorundaymış gibi hisseder ve bunu davranışlarına yansıtır.

En son noktada, polis memuru siviller ile karşı karşıya kaldığında da bu davranış kalıbı sivillere karşı uygulanır. Çünkü ‘üst her zaman haklıdır’ anlayış ve bilinci ile sosyalleşen polis, üniformasını giyip, silahını kuşandığı zaman kendisini, kanun, nizam ve devlet ile özdeşleştirmekte; dolayısıyla vatandaştan üstün bir otorite olarak görmektedir. Diğer bir deyişle, devlet en üstün değer olduğuna ve kendisi devleti temsil ettiğine göre, mesleki uygulamaları gereği yüz yüze geldiği vatandaş da kendisinden aşağıdadır. Kendisi vatandaştan üstün olduğuna göre her koşul ve durumda vatandaşa karşı hep haklıdır. Bu nedenle kendisini üstün gördüğü vatandaştan, en ufak bir itiraz veya hakkını arama gibi bir durum ile karşılaştığında ya da rutin bir kimlik kontrolü esnasında kimlik soran, bırakınız üniformalı polisi sivil giyimli bir polis memuruna vatandaş, önce onun kendi kimliğini göstermesini istediğini bunu, kendisine ve otoritesine ve dolayısıyla devlete meydan okuma olarak algılamakta ve ona göre bir uygulamada bulunmaktadır.

Aşağıda verilen, rütbeli bir memurun mülakat bilgileri, polisteki otorite düşkünlüğü ve uygulamasını açık bir şekilde göstermektedir:

Ben bir zamanlar kolejde sınıf komiserliği yaptım. O dönemdeki uygulamalarımı düşündükçe, hatırladıkça üzüliyorum, kendime kızıyorum. Ama diğer taraftan da benim bu konuda hiç bir kabahatimin olmadığını düşünüyorum. Çünkü bize polislik öyle öğretilmişti. İyi bir polis o şekilde olunurdu. Zaten gençsin, yeni mezunsun, idealistsin, çok iyi polislik yapmak istiyorsun falan. Gördüğünü, sana öğretileni uyguluyorsun. Size bir örnek vereyim: Bir gün eğitim esnasında bir

onlardan bu otoriteye itaat psikolojine alışmış olan kişinin bundan mahrum kalmış olmasına bağlamak olanaklıdır. Her ne kadar makam aracı, daha iyi bir lojman vb. gibi maaş dışı olanaklardan bir mahrumiyet söz konusu olsa da maaş ve/veya rütbe açısından bir kaybı olmamaktadır. Hatta mesleki uygulamalar ve meslek riskleri açısından en güvenli yerlerdir denebilir. Ancak buna rağmen istenmeyen, pasif görev olarak kabul edilmektedir.

e. Polislik Mesleğini Yeterince Bilmeme ve Mesleği Suçlular ile Mücadele Olarak Sınırlama

Polislere, sizce bir polis ne yapar? sorusuna en sıklıkla verilen yanıt, 'suçluları yakalar' olmuştur. Temel hedefini bireysel bazda bu şekilde belirlemiş olan polis memuru, mesleğini giderek bu alana hapsedmekte ve zamanla mesleğinin daha çok hizmet nitelikli özelliklerini devre dışı bırakabilmektedir.

Mesleki bilgi ve bilinci yeteri kadar gelişmemiş olan polis memuru, ilgili yasa ve/veya mevzuatın öngördükleri yerine, kendinin doğru-adaletli olarak gördüğü kuralları uygulayacaktır. Kendi mesleki uygulamalarını değerlendirdiği kriter, kendi kişisel değer yargıları olunca, pek çok kanun maddesi doğal olarak engeller teşkil edecektir. Profesyonel meslek etiğinin gelişmemişliği olarak değerlendirilebilecek bu durum, polislin kanunları kendi görevinin önünde engeller olarak görmesine (Cerrah, 2000b:217) yol açacaktır. Dolayısıyla bu yargı ile sosyalleşen polise göre, "her durumda kanunlar uygulanmaya çalışılırsa görev yapılmaz. Görevin yerine getirilmesi için bazı durumlarda kanunların görmemezlikten gelinmesi gerekli hatta kaçınılmazdır"(2000b:217). Bu düşünceye olan inançtır ki, Emniyet Genel Müdürlüğü'nce düzenlenmiş olan 'Halkla İlişkileri ve Yönetimi Geliştirme Semineri'nde 'insanları yasaya aykırı olarak tutuklamayın, dövmeyin' diyen eğitim uzmanlarına polis amirleri, 'Türkiye'nin toplumsal yapısı farklı, bize özgü insan hakları standardı olmalı' diyerek karşı çıkmışlardır (Alkan, 2000:5; Devrim, 2000:7). Bu karşı çıkan kişilerin polislik mesleğinin yönetim kadrosunda bulunan kişiler olduklarını unutmamak gerekir. Yöneticilerin tavrı böyle olunca, 9 aylık bir eğitimden geçerek gelen polis memurunun tavır, davranış ve uygulamalarının neler olabileceği konusunda yargılarda bulunmak için kahin olmaya gerek yoktur.

Mesleki profesyonellikten yoksunluğu gösteren bir diğer faktör ise polis memurlarının genelinde, Türk adalet sisteminin suçluları cezalandırma konusunda yetersiz kaldığına ve/veya gereğinden az cezalar verildiğine, adamını bulanın yakayı sıyırıldığına ilişkin yaygın bir kanının varolmasıdır (Ayrıca bkz. Cerrah, 2000b:216). Hatta dönemin İstanbul İl Emniyet Müdürü basına, "biz suçluları yakalıyoruz ama mahkemeler serbest bırakıyor" (Ekşi, 1992:1,11) şeklinde bir açıklama yapmıştır. Dolayısıyla, bu kanı ile sosyalleşen polis memuru, suçlu olarak nitelendirdiği kişi ya da kişilere karşı kendisi adaleti sağlama yoluna gitmektedir. Tabi kullanılan adalet kriteri ise kendi kişisel değer yargıları sonucu oluşmuş olan kriterdir.

Yine bir diğer durum profesyonel polislik ile profesyonel olmayan polislik uygulamalarında kendini göstermektedir. Örneğin, polis tarafından yapılan ihlalleri

çocuğun kendini kastığını, ayaklarını büzdüğünü gördüm. Tabi hemen iyi polisliğimi yaptım ve çocuğa çok sert ve yüksek bir sesle, 'dik dur lan' dedim. Dememle çocuğun altına kaçırması bir oldu. Garibimin tuvaleti gelmiş, onun için kendini büzüyormuş. Benim bağırmamla kontrolünü kaybetti ve ayaklar fora. Tabi o zaman kendimle gurur duymuştum. Öyle bir polistim ki, bağırmamdan insanlar altına ediyordu. Şimdi düşünüyorum da üzülüyorum. Fakat dediğim gibi bize öğretilen oydu. İyi bir polis sert, disiplinli ve otoriter olmalıydı (C).

Bu otoriteye yatkınlık; güçlü olana itaat, zayıf olana boyun eğdirme gibi durumların oluşması ve pekişmesinde polis memurlarının sosyo-ekonomik kökenlerinin de rol oynadığı söylenebilir. Büyük bir çoğunluğu alt ve orta sosyo-ekonomik kökenden gelen polis memurları (bkz. İçelli, 1977, 1987; Çağlar, 1994; Özcan ve Çağlar, 1994; Cerrah, 2000b), otoriter ve erkcek egemen kültürel değerlerin yaşatıldığı aile yapılarından gelmektedirler. Örneğin, Emniyet Genel Müdürlüğü, Eğitim Dairesi Başkanlığı tarafından 1997 yılı polis adayları arasında yapılan istatistiksel bir çalışmanın verilerine göre % 84'ünün baba mesleği memur, çiftçi, işçi, işçi ve memur emeklisidir. % 70.2'si 4 ve daha fazla kardeşe sahip; % 93'ü orta ve alt gelir grubuna aittir. % 94.8'inin anne ve eşleri ev hanımıdır. % 72.6'sının lise mezuniyet derecesi 5-6 (orta) dır. Yine % 81.8'inin geldikleri yerleşim yerleri köy, kasaba ve ilçe merkezleridir. Diğer bir deyişle, çoğunlukla eğitim ve sosyo-ekonomik düzeyi görece düşük olan ailelerin çocuklarının polislik mesleğini tercih ediyor oldukları söylenebilir. Kısacası, zaten varolan uygun altyapının üstüne polislik mesleğinin doğasındaki otoriterlik eğilimi, kolayca gelişme zemini bulabilmektedir. Özellikle bireyin kendi temel kişilik değerlerini ergenlik ve gençlik dönemlerinde edindiği ve bunların sonradan değiştirilmesinin oldukça zor olduğu göz önüne alındığında (Michener vd., 1990; Morgan, 1993) polis okullarında - özellikle polis koleji ve polis akademisinde- verilen eğitim ve öğrencilerin maruz kaldıkları tutum ve davranışlar büyük bir önem arz etmektedir.

Otoriteye yatkınlığı etkileyen bir diğer faktör ise, muhafazakar-korumacı ve kollamacı yapının varlığıdır denebilir. Diğer bir deyişle, siyasal düşünce veya yelpaze olarak farklı kulvarlarda bile olsalar, istisnasız, mesleği gereği kendilerini devamlı korumacı-kollamacı, devleti ve kanunu, dolayısıyla ülkeyi koruyan bir konumda görüyor ve görüş olarak demokrat olsalar bile, karakter olarak muhafazakar, değişime kapalı olarak davranmaktadırlar. Kendini en demokrat olarak tanımlayan da, demokratiğini vurgularken bile otorite ile hareket ediyor ve alttan gelen eleştirileri doğmadan yok edebiliyor. Özellikle alt rütbedekilere ve dolayısıyla sivilere karşı otoriter, sert ve asik suratlı olmak, vazgeçilmez bir davranış biçimi olmaktadır. Böylece mevcut yapı, varlığını katlanarak sürdürmekte ve sonuçta olumlu açıdan değişen bir şey olmamaktadır.

Kısacası otorite, disiplin ve sert olma düşkünlüğü, birçok ülke polisinde olduğu gibi, Türk Polisi'nin de tipik özelliklerindedir denebilir. Bu düşkünlük ise, varolan altyapının üzerine eklenen sosyalleşme sürecindeki uygulamalarla daha da pekişerek artmaktadır. Örneğin, polis okullarına atanmış olmak rütbeliler tarafından kızağa çekilmek veya geri hizmete alınmak ve dolayısıyla cezalandırılma olarak anlandırılmaktadır. Bunun temel nedenini, otoritesini sivilere karşı kullanma ve

görmemezlikten gelen ya da ilgili yasal işlemlere başvurmamayan amirler, geleneksel ve duygusal bir yaklaşımla, 'iyi amir, baba amir' (Cerrah, 2000b:217) gibi sıfatlarla anılmakta ve sevilmektedirler. Ters durumda ve profesyonel etik gereği davranan amir ise çoğunlukla, korkak, polislikten anlamayan ya da personeline değer vermeyen amir olarak adlandırılmaktadır (Ayrıca bkz. 2000b:217). Fiili olarak alanda olan ile üst rütbelerde ve daha çok büro amiri ve/veya müdürü konumunda olan polisler arasında gizli bir mücadelenin varolduğundan da söz etmek olanaklıdır. Alandakiler, yukarıdakileri genellikle makam arabalarına binen, sadece konuşan ve emirler veren, koltuklarından kalkmayan kişiler olarak nitelerlerken, kendilerini ise bu mesleğin esas emek verenleri, işleri yapanları olarak görmektedirler.

Yaygın olarak gözlenen bir diğer davranış kalıbı ise, polislerin kanun ile ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Her polis amir veya memuru, her koşulda kanuna uyduğunu, kanun neyi emrediyorsa onu yaptığını ve asla kanun dışına çıkmadığını ve çıkamayacağını söyler. Yapılan söyleşi ve mülakatlarda mütemadiyen, 'biz kanun dışına çıkamayız' sözü işitilmiştir. Ancak kendi aralarındaki sohbetlerde, zaman zaman durumun söylenenin tersi olduğu görülmüştür: 'Ohoo biz her zaman kanuna bakarsak görevimizi yapamayız'. Aynı şekilde, EGM tarafından yakın bir geçmişte düzenlenmiş olan 'Halkla İlişkileri ve Yönetimi Geliştirme Semineri'nde, hukukçu olan akademisyen seminer hocası ile katılımcı polisler arasında şu diyalogların geçtiği görülmüştür: Hoca; "18 yaşından küçüklere kelepçe takmanın kanunla yasaklanmıştır". Salondaki katılımcılardan biri; "Bizim için en tehlikeli grup budur. Kaçarsa, 45 yaşındaki polis o yaşta bir çocuğu yakalayamaz". Hoca; "Sanığın, avukatıyla baş başa görüşme hakkı var". Salondaki katılımcılardan biri; "Ama hocam, avukatlar onlara nasıl yalan söylemesi gerektiğini öğretiyor". Aslında bütün bunlar, bir günah çıkarma ya da gerek duyulduğunda kanunun çiğnenmesini meşrulaştırma ve dolayısıyla kendilerini rahatlatma mekanizmasından başka bir şey değildir denebilir. Profesyonel meslek bilinç ve etiğine sahip olamamış her kurumda bu tür durumları görmek kaçınılmazdır. Çünkü mesleki profesyonelliğin girmediği ortamda, uygulayıcının kendi kişisel değerleri söz konusu olur. Böyle sosyalleşen ve kendi iç dünyasında kanun çiğnemeyi meşrulaştıran polis, gerektiğinde kanunu çiğnemediği zaman görevini yapamayacağını düşünebilmektedir.

f. Birbirini Kollama, Polis Dostu ve Polis Sevmeyeni

Aynı şekilde, bir başka davranış kalıbı ise polislerin birbirlerini kollamalarında görülmektedir. Diğer bir deyişle, polisin dünyasından bakıldığında dost ve düşman veya seven ve sevmeyen, sevilmesi gereken veya sevilmemesi gerekenler şu şekilde ifade edilebilir: En yaygın kanı, "polisin polisten başka dostu yoktur, polis dışında herkes polise düşmandır" inancıdır. Bu nedenle hemen hemen tüm polislerde, bırakınız sevdiklerini, kişi olarak sevmediklerini bile, icap ettiğinde koruma ve

kollama yoluna giderler. Genel polis kültürüne göre medya⁴, hakimler ve savcılar polisi sevmezler, hep açıklarını arar ve fırsat bulduklarında canlarına okurlar. Dolayısıyla polise göre, "polisi kimse sevmez"; onun için "polisin polise sahip çıkması gerekir". Fakat bu koruma ve kollama, yaygın olmakla birlikte her şart ve koşul için geçerli bir durum değildir. Bazen çok ender de olsa, polislerin bazı durumlarda meslektaşlarını harcamak için gerekenden fazla çaba gösterdikleri de görülmüştür. Eğer, meslektaş telkinlere uymaz, aykırı davranır, gelenekleri çiğneyip saygıda kusur eder ve dik başlılık ederek genelin çıkarını (maddi-manevi) zedeleyen bir tavır içine girerse, o zaman, hedef memurun meslekten atılması için bütün yollar denenir. Örneğin, emniyet müdürü rütbesine sahip Domaç (1999), kitabının önsözünde bu durumu, kendi başından geçenlerden hareketle şu şekilde ifade etmektedir:

...Belirtilen anlayışına dayalı aykırılıklarım yüzünden geçmişte, sadece mesnetsiz ve uyduruk yorumlara dayalı olarak kapı arkalarında oluşturulup verilen mahkumiyet kararıyla, 'pişmiş tavuğun başına gelmeyenlerin' başıma getirilmiş olmasına rağmen, vurguladığım istikamette yine de tarafım ve gerektiğinde ya da üstüme vazife olduğunda, aynı paralelde yine de aykırı davranırım. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve bu ülke halkının Polis Teşkilatı kimsenin, kendi doğrularına göre istediği tasarruflarda bulunabileceği tapulu malı ya da 'babasının çiftliği' değildir.

Genel kanılardan hareketle konu değerlendirildiğinde şunlar söylenebilir: Polise göre, polisin çok az sayıda dostu vardır: Daha çok, yaptıkları iş ve meslek gereği polisin müsahamasına gereksinim duyan bu kişiler, genellikle polisin birey olarak başa çıkamayacağı bir gereksinimi veya problemi olduğunda, yardıma koşan insanlardır. Polisin sosyalleşmesi sürecine katkıda bulunan ve daha sonra da sürecin kendisini yeniden sırtlamasına yol açan bu durumlar, doğaldır ki teşkilatı olumsuz yönde etkileyecektir.

3. Sonuç ve Öneriler

Hangi meslek olursa olsun, uygulamalarında hataların, yanlışların yapılmaması kaçınılmazdır. Ancak önemli olan bu hata ve yanlışların oranı ile sıklıklarındadır. Bir de, yapılan yanlışların inkar edilmesi yerine, kurum tarafından kabul edilerek, özleştirilip yapılması ve bunların düzeltilerek tekrar edilmemesi yoluna gidilmesidir. Böyle bir tavır, kuruma yöneltilen eleştirileri önleyebileceği gibi kurumun kendini daha yüksek standartlara erdirmesinde de rol oynayacaktır. Kuruma güven ve itibar kazandırılmış olacak ve toplumun desteği-işbirliği sağlanmış olacaktır. Unutulmamalıdır ki, toplum desteği ve işbirliğinden yoksun bir polis teşkilatının başarı şansı yoktur.

⁴ Medya ve polis arasındaki ilişkilerin düzeltilmesi için, Emniyet Genel Müdürlüğü zaman zaman 'basın ve polis ilişkileri' konusunda genelgeler yayımlamakta ve bunları il emniyet müdürlükleri ile taşra teşkilatlarına göndermektedir (Radikal, 21/7/200:8).

Bir ülkenin kendi iç güvenliği ve polislik hizmetleri, günümüzde artık kendi iç sorunu olmaktan çıkmış, ilişkide bulunulan ülkelerle komşu ülkeleri de ilgilendiren konular arasına girmiştir. Hele hele Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde bu durum Türkiye için daha da büyük bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla, yarı-askeri bir kuvvet olarak nitelenen polis teşkilatı, yapılan görevi, bir güç uygulamasından ziyade bir hizmet olarak algılamak zorundadır. Hizmet verilen ise toplumdur. Toplum ise, hele Türkiye gibi kozmopolit olan ülkelerde, çok farklı katman, kesim ve gruplardan oluşur. Bu farklılıklar, doğal olarak, onların gelenek, görenek, yaşam tarzı, davranış ve inanç kalıplarına da yansır. İşte etkin, verimli ve hizmet verdiği toplumun gönlünde taht sahibi olmak isteyen bir polis, bütün bu farklılıklar konusunda bilgi sahibi olmak ve buna göre bir hizmet üretmek zorundadır.

Polisliği bir görev ile hizmet olarak gören yaklaşımların anlayışları arasında uygulamada önemli bir ayırım vardır. Görev olarak kabul eden anlayış polisi, görev karşılığı devletten maaş alan memurlar olarak kabul eder. Görev ile ilgili her kararı devlet verir. Dolayısıyla toplum için neyin iyi, neyin kötü olduğunu devlet, her zaman onlardan iyi bilir. Vatandaşın güvenlik konusundaki gereksinimlerini, devlet zaten bildiği için ayrıca ona sormasına gerek yoktur. Polislik görevi yerine getirilirken, meydana gelebilecek aksamlar ve kanuni ihlaller, sapma davranışlar sadece teşkilatın kendi personeli tarafından denetlenir (Cerrah, 2000:24-25). Bu tür uygulamalarda, her ne kadar sürekli 'halkımız her zaman devletinin ve polisinin yanındadır' dense de genelde devlet-polis ile vatandaş arasında her zaman bir güven sorunu vardır. Yine bu yaklaşıma göre, vatandaşın güven ve desteğini kazanma yönünde fazladan bir gayret göstermeye de gerek yoktur.

Polisliği, bir hizmet olarak gören yaklaşımın anlayışı ise şu şekilde açıklanabilir (2000:24-25): Polis personeli, vatandaştan toplanan vergilerden ödenen bir ücret karşılığında yine vatandaşa polislik hizmeti sunan kamu görevlileridirler. Dolayısıyla, bu hizmetin içeriği konusunda doğal olarak vatandaşın söz hakkı vardır. Hizmetin incelik ve detaylarını en iyi, bu hizmeti sunan personel bilecektir. Ancak, hizmetin genel politikalarının belirlenmesinde vatandaşın istek ve beklentileri her zaman göz önünde bulundurulur. Vatandaş için üretilmiş olan polislik hizmetlerini, en iyi değerlendiren ve herhangi bir aksama olduğunda da en iyi denetleyen yine vatandaşın kendisidir. Beetham ve Boyle (1998)'un da belirttikleri gibi, "Ayakkabıyı ayakkabı tamircisi yapar, ancak onun nereden vurduğunu sadece giyen söyleyebilir". Vatandaş tarafından denetlenme imkanı olmayan bir güç, ona sahip olan birey(ler)i, zaman içerisinde, olması gerekenden saptırır. Çünkü "güç bozar, mutlak güç mutlaka bozar (power corrupts, absolute power corrupts absolutely)".

Gelişmiş ve polisliği bir hizmet olarak gören ve uygulayan ülkelerde, sorunu olan vatandaşın ilk aradığı veya başvurduğu kişi veya kurum polistir. Çünkü polis işini bir hizmet olarak görür ve hiç bir zaman profesyonel etikten taviz vermez. Kanunları ayrıcalık, imtiyaz gütmekten uygular. İngiltere Başbakanı Tony Blair'ın 16 yaşındaki oğlu Euan'ın sarhoşluk macerası polis merkezinde noktalanmıştır. O'na başbakanın oğlu olduğu için bir ayrıcalık tanınmamıştır. Başbakan Blair, "... Eğer yaptığı bir suçsa, benim oğlum olması onun ceza almasını engellemez"

(Radikal, 8/7/2000:24) demiştir. Aynı şekilde, başbakan olan babasının yanında karakol amiri, Euan'ı uyarmış ve öğütler vermiştir (Hürriyet, 9/7/2000:1). Dolayısıyla bu tür bir polislik her zaman için vatandaşın tam güvenine sahip olur. Oysa polisliğin bir hizmetten ziyade sadece bir vazife olarak görüldüğü, profesyonel ilkelerin uygulamada geçerli olmadığı, bizimki gibi ülkelerde, birey önce sorunu kendisi, yetmeyince akraba ve/veya arkadaşları, komşuları, mahallelisi, aşiretlisi, hemşehrisi ile çözmeye çalışır. Ne zaman ki sorun düğümlenir ve içinden çıkılmaz hale gelir o zaman polise başvurulur. Onun içindir ki pek çoğumuzun özel otomobilinde, sürücü olarak, çok kolay erişebileceğimiz bir yere koyduğumuz bir bıçağımız, sopamız, leviyemiz veya en azından bir tornavidamız vardır. Bütün bunlar ise bizlerin Türk vatandaşları olarak polisten çok başka yerlerde güvenliklerimizi aradığımızın göstergeleridir.

Polis memuru kendini, hizmet götürmekle yükümlü olduğu vatandaşın üzerinde değil tam tersine, onun hizmetinde bir memur olarak görmelidir. Başarılı bir polislik için her birey polis memuruna, en azından bu bilincin verilmiş olması gerekir. Bununla birlikte, mesleki alanlara göre uzmanlaşma sağlanmalıdır. Ben merkezci demokrasi anlayışı terk edilmeli; kişiye özel uygulamalardan vazgeçilmeli; etkin bir polislik için personel arasında ayrımcılık yapılmamalı; bazıları özel kayırma işlemlerinden yararlanırken, diğerleri 'üvey evlat' muamelesi görmemeli; hem sistem, hem yapılan görev ve hem de teşkilat açısından son derece önemli olan polisin profesyonelliği öncelikle sağlanmalıdır.

Polislik mesleği hakkındaki eğitim-öğretim okulla bitmemekte, sokaktaki uygulamalar ile zaman içinde tamamlanmakta ve/veya tamamlanmaya çalışılmaktadır. "Polis okulu veya Polis Akademisi'ni bitiren bir aday hiç bir zaman tam bir polis veya amir olarak mezun olmaz. Bu kişi ancak iyi bir memur veya amir adaydır" (Cerrah, 2000a:12). Zaten bir yıldan sonraki asalet tasdik işlemleri de bir nevi bu durumu ifade eder. 'Polislik kadroda ve karakolda öğrenilir' veya 'polislik sokakta öğrenilir' gibi, memurlar tarafından sıklıkla dile getirilen ifadeler, aynı zamanda, okullarda verilen eğitimin mesleki uygulamalar için yetersiz olduğunu da göstermektedir. Bu nedenle okullarda adaya, özellikle mesleki bilgiyi üzerine oturtacağı temel bilgiler verilmelidir.

Bilindiği üzere, polisin temel görevlerinin başında, kanunların yürürlüğünü (law enforcement) denetlemek, suç diye adlandırılan davranışları önlemek, önleyemediklerinin ise faillerini yakalayıp adalete teslim etmek gelir. Görevlerini yerine getirirken bir polis teşkilatı ne kadar güçlü olursa olsun, eğer kendini toplumun genelinden izole eder ve suçun bir toplumsal olgu olduğunu ve ancak toplumla işbirliği halinde çözülebileceğini düşünmez ve bu doğrultuda adımlar atmaz ise, orta ve uzun vadede başarısızlığa uğramaya mahkumdur. Bu nedenle, teşkilat tüm ülkenin ve dolayısıyla tüm toplumun olduğuna göre, her toplumsal katman ve/veya gruptan bünyesine eleman almalıdır. Hiç bir grup dışlanmamalı ve/veya 'potansiyel tehlike' olarak görülmemeli, damgalanmamalıdır. Dışlanan, üvey evlat muamelesi gören gruplar, psikolojik olarak teşkilatı benimsemekte güçlük çekerler. Diğer bir deyişle, başarılı ve az sorunlu bir polislik hizmeti, ancak toplumun tüm sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarından insanların meslekte

istihdam edilmeleri ile sağlanabilir. Dolayısıyla, toplumdaki her sosyal kesim, kendinin teşkilat içinde yer aldığını gördüğünde, teşkilatı sahiplenecek ve sonuçta onunla işbirliğine ve onu desteklemeye yönelecektir.

Polisin geldiği sosyo-ekonomik köken aynı olduğu için, farklı siyasal yelpazelerdeki iktidar değişikliklerinin mevcut yapıyı değiştirebilecekleri düşünülmemektedir. Alınan farklı politik kararlar, yüzeysel kalmak zorundadır. En fazla vitrin değişiklikleri başarılabilir. Eğer köklü bir değişikliğin başarıya ulaşması isteniyorsa, izolasyon yaşıtan özellikle polis kolejindeki yatılılığın ve/veya bu tür bir yatılılığın, günümüz şartlarında hala gerekli olup olmadığı bilimsel olarak araştırılmalı, gerekiyorsa tasfiye edilmeli ve en azından üniversite sosyal bilim bölümleri mezunu kişiler arasından mesleğe eleman alınması yoluna gidilmelidir. Aşağıdaki mülakat bilgisi, bu yatılılık-sivillik konusunun sorgulanması gerektiğini gözler önüne sermektedir denebilir.

Bugün emniyet teşkilatında bazı kıpırdanmalar var ise şayet, bu, mutlaka sivilin havasını üniversite ortamlarında ya da sivil diğer ortamlarda teneffüs eden polis amir ve memurlarının katkısıyla olmaktadır. Bu çerçevede Polis Akademisi'nde ağırlık kolej kökenlilerde olmamalı ve sivilden öğrenci sayısı artırılmalı...(A).

Amir, dedektif olacıklara, onların analiz yeteneğini belirleyecek ve aynı zamanda matematik içerikli ayrı test ve sınavlar uygulanmalıdır. Polis memurlarının daha çok sosyoloji, psikoloji, eğitim, hukuk, antropoloji, halkbilim, etnoloji, edebiyat ve dilbilim gibi sosyal bilimler alanında, en az üniversite mezunu kişilerden oluşturulmasının yolları aranmalı ve bu, bir an önce uygulamaya konmalıdır. Mesleğin öngördüğü sınavlar sonucu başarılı olan adaylar, birer yıllık teorik ve pratik mesleki eğitimden geçirilip hazır hale getirilebilirler. Ki zaten mevcut polis okullarında öğretilen pek çok ders bu kişiler tarafından üniversite eğitimleri süresince alınmış olmaktadır. Dolayısıyla, şu an mevcut olan ve rütbesiz polis memuru yetiştirmekle yükümlü olan polis okulları fonksiyon değiştirerek sadece teorik ve pratik polislik bilgileri veren kurumlara dönüştürülebilirler. Bununla birlikte, 'Polis Akademisi' ise, şu anki mevcut yapısı daha da geliştirilerek, polislik mesleği ile ilgili ileri derecede uzman, yönetici, araştırmacı yetiştiren bir niteliğe kavuşturulmalıdır. Bu okul, aynı zamanda mesleğin gereksinim duyduğu her türlü teorik ve pratik bilgiyi üreten bir birim olmalıdır.

Sonuç olarak şunu söylemek olanaklıdır: Bu gün polis teşkilatımızın uygulamaları esnasında yer yer meydana gelen ve istenmeyen olumsuz durumlar, çoğunlukla yanlış ve/veya eksik mesleki sosyalleşmeden ve bu sosyalleşmeye paralel olarak oluşan polis kültüründen kaynaklanmaktadır denebilir. Bu tarz bir sosyalleşme ve kültürel değerler, neden-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınarak, kapsamlı bilimsel araştırmalarla incelenmeli ve bunların sonuçlarına göre gerekiyorsa yeni politikalar belirlenmelidir. Polisin toplumsal işlevi analiz edilerek hem polis ve hem de toplum açısından mevcut olanaklar dahilinde olabilecek en iyi polisliğin nasıl sağlanabileceği somut verilerle ortaya konmalıdır. Çünkü her meslek toplumun her bireyini direkt ilgilendirmez, ama polislik toplumun her kesimini her an doğrudan ilgilendiren en önemli, hatta tek meslektir.

Kaynakça

- Adlam, R. C. A. (1981) "The Police Personality" in D. W. Pope and N. L. Weiner (eds.) *Modern Policing*. London: Billing and Sons Ltd.
- Alkan, T. (2000) " 'Türk İnsanı' Özel midir?", *Radikal Gazetesi* (25/7/2000), s. 5.
- Beetham, D. ve Boyle, K. (1998) *Demokrasinin Temelleri*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Butler, A. J. P. and R. Cochran (1977) "An Examination of Some Elements of the Personality of Police Officers and Their Implications" in *Journal of Police Science and Administration*. Vol.:5 (4), pp.441-450.
- Cerrah, İ. ve E. Semiz (1998) *21. Yüzyılda Polis: Temel Sorunlar – Çağdaş Yaklaşımlar*, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Basımevi.
- Cerrah, İ. (2000a) "Uluslararası İzlenimler Işığında Polis Eğitiminin Geleceği", iç. *Yirmibirinci Yüzyılda Polis: Temel Sorunlar – Çağdaş Yaklaşımlar*, (der. İ. Cerrah ve E. Semiz) Ankara: Sibel Matbaası, s. 3-33.
- Cerrah, İ. (2000b) "Sosyal Yapı ve Polis Alt-Kültürü", iç. *Yirmibirinci Yüzyılda Polis: Temel Sorunlar-Çağdaş Yaklaşımlar*, (der. İ. Cerrah ve E. Semiz) Ankara:Sibel Matbaası, s. 191-225.
- Colman, A. M. and L. P. Gorman (1982) "Conservatism, Dogmatism, and Authoritarianism in British Police Officers" in *Sociology*, Vol.:16 (1), pp.1-11.
- Çağlar, A. (1994) *Recruitment, Occupational Consciouness and Professionalism in the Turkish Police*, Unpublished Ph.D. Dissertation, Dept. of Sociology, University of Surrey (U.K).
- Çağlar, A. (1999a) "Polis ve Polisliğin Ortaya Çıkışı", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, sayı: 4, s.121-132.
- Çağlar, A. (1999b) "Towards A Sociology of the Police", *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research*, Cilt: 2, Sayı:1/2, s. 117-154.
- Cüceloğlu, D. (1993) *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Devrim, H. (2000) "Cihannüma", *Radikal Gazetesi* (15/7/2000), s. 7.
- Domaç, Ç. (1999) *Halkla İlişkiler ve Polis?*, İstanbul:Umut Matbaası.
- Ekşi, O. (1992) "Günün Yazısı", *Hürriyet Gazetesi*, 17 Şubat 1992, s.1,11.
- Fındıklı, R. (2000) "Polislik Mesleğin Özellikleri ve Mesleki Kimlik Olgusu", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:5-6, s. 1-16.
- Gültekin, R. ve Y.Z. Özcan (1999) "Türkiye'de Polis ve Politika İlişkisi", *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1, sayı: 4, s.69-93.

Güvenç, B. (1979) *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hançerlioğlu, O. (1979) *Felsefe Ansiklopedisi: Kavramlar ve Akımlar*, Cilt: 6, İst.: Remzi Kitabevi. *Hürriyet Gazetesi*, 9/7/2000, s.1.

İçelli, İ. (1977) "Polis Adaylarının Ruhsal Muayeneleri Arzu Edilen Yeterlilikte mi?", *Tıp Dünyası*, Nisan 1977, s. 161-165.

İçelli, İ. (1987) "Polis Adaylarının Ruhsal Muayeneleri Arzu Edilen Yeterlilikte mi? II", *İzmir Devlet Hastanesi Mecmuası*, Cilt:XXV, Sayı: 1, s. 43-46.

Kavgacı, H.İ. (1997) *Demokratik Polislik:Temel Yaklaşımlar*. İzmir: Maset Matbaacılık.

Michener, H.A, J. D. Delamater, S. H. Schwartz (1990) *Social Psychology*, London: HBJ, Publishers.

Morgan, T. C. (1993) *Psikolojiye Giriş*, (Yay. haz. S. Karakaş), Ankara: Meteksan A.Ş.

Özcan, Y. Z. ve A. Çağlar (1994) "Who Are the Future Police Elites? Socio-Economic Background of the Students at the Police Academy in Turkey", *Policing and Society*, Vol.: 4, pp. 287 – 301.

Radikal Gazetesi, 8/6/2000, s. 2.

Radikal Gazetesi, 8/7/2000, s. 24.

Radikal Gazetesi, 22/7/2000, s.7.

Radikal gazetesi, 21/7/2000, s. 8.

Reiner, R. (1985) *The Politics of the Police*, London: Harvester Wheatsheaf.

Such, M. (1989) *Önce Vatandaş Sonra Polis*, İstanbul: Altın Kitaplar.

Yiğenoğlu, Ç. (1995), *Sakıncalı Kadın Polis: Nuran Varlı'nın Anıları*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.

GÜVENLİK HİZMETLERİNE SİVİL KATILIM VE SAPMA DAVRANIŞLARININ ANALİZİ:

Türkiye Örneği

Y. Doç. Dr. İbrahim CERRAH

Polis Akademisi Öğretim Üyesi

Abstract

This article examines the history and present situation of civil participation in the Turkish police, and makes a comparison with the British Police. It has become evident that deviant behaviours (malpractice) seen in some members of Turkish police are connected with their socialisation process.

It is argued that deviant behaviours caused by this socialisation can be minimised through different levels of civil participation. 'Democratisation' and 'civil participation' are natural consequences of participatory democratic administrations and should be taken into consideration simultaneously.

In order to achieve this, there is a strong need for two changes: the first one is a move towards more democratisation within the police service itself, the second one is the involvement of Non-Governmental Organisations (NGO) in policing.

Key Words: Policing, Turkish Police, Democratisation, Civil Participation, Non-Governmental Organizations

1. Giriş¹

Bu makale güvenlik personelinde son yıllarda görülen sapma davranışlarının sosyal nedenlerini incelemeyi amaç edinmiştir. Sapma davranışları sadece bireysel açıdan değil aynı zamanda birer sosyal olgu olarak ele alınabilir. Bunun için, makalenin birinci bölümünde suç ve sapma davranışlarını açıklamaya yönelik sosyolojik teorilere kısaca göz atılarak, güvenlik personelinde görülen sapma davranışlarının

¹ Bu makalede yer alan görüş ve düşünceler yazara ait olup, hiç bir şekilde Emniyet Genel Müdürlüğü veya Polis Akademisi'nin resmi görüş ve düşüncelerini yansıtmaz.